

VALOAREA SOCIALĂ A MĂSURILOR SPECIALE DE INVESTIGAȚII EFECTUATE DE POLIȚIE ÎN LUPTA CU CRIMINALITATEA

Boris GLAVAN,

dr. în drept, conf. univ.

*al Catedrei „Activitate specială de investigații și anticorupție”
a Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI*

Ghennadi CALCAVURA,

doctorand, asistent universitar

*al Catedrei „Activitate specială de investigații și anticorupție”
a Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI al R. Moldova*

Rezumat

În articol este scoasă în evidență valoarea socială a măsurilor speciale de investigații realizate de ofițerii de investigație ai Inspectoratului General al Poliției din subordinea Ministerului Afacerilor Interne al Republicii Moldova. Este tras un semnal de alarmă asupra efectelor negative pe care le produce și astăzi reforma activității speciale de investigație din 2012 asupra consolidării statului de drept și ocrotirii drepturilor și intereselor legitime ale cetățeanului. Sunt evidențiate dificultăți pe care le întâmpină ofițerii de investigații la realizarea sarcinilor activității speciale de investigație, fiind vorba despre prevenirea și curmarea infracțiunilor, culegerea informațiilor despre posibile evenimente și acțiuni ce ar putea pune în pericol securitatea statului.

Cuvinte-cheie: activitate specială de investigații, măsuri speciale de investigații, utilizare rezultate, tehnici speciale de investigare, metode, sarcini, infracțiune, răspundere penală, teme, proces penal, urmărire penală, probe.

Summary

The article highlights the social value of the special investigative measures carried out by the investigative officers of the General Police Inspectorate subordinated to the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Moldova. An alarm is being made about the negative effects of the 2012 special investigative work on strengthening the rule of law and protecting the legitimate rights and interests of the citizen. Difficulties encountered by investigative officers in carrying out the tasks of the special investigative activity are highlighted, namely the prevention and curtailment of crimes, the gathering of information about possible events and actions that could endanger the security of the state.

Keywords: special investigative activity, special investigative measures, use results, special investigative techniques, methods, tasks, crime, criminal liability, cause, criminal trial, criminal prosecution, evidence.

Introducere. Explicație. *Măsurile speciale de investigație în limbajul internațional sunt numite tehnici speciale de investigare [12], în legislația României se folosește termenul Metode speciale de supraveghere sau cercetare [3]; legislația Federației Ruse operează cu – măsuri operative de inves-*

.....
tigație [13], legislația Ucrainei – acțiuni de investigație (de căutare) secrete [15] sau drepturi ale subdiviziunilor care desfășoară activitate specială de investigație [14].

Valoarea socială a măsurilor speciale de investigație se exprimă prin realizarea unui șir de sarcini foarte importante, necesare și utile pentru statul de drept la care aspiră și Republica Moldova, fiind vorba despre prevenirea, curmarea, cercetarea infracțiunilor, asigurarea securității statului, identificarea și căutarea persoanelor vinovate de comiterea infracțiunilor și a celor care se sustrag de la răspundere penală, căutarea persoanelor dispărute etc. (art.2) [9].

Conform legislației naționale în domeniul investigațiilor speciale, majoritatea din respectivele sarcini revine ofițerilor de investigație ai Inspectoratului General al Poliției din subordinea Ministerului Afacerilor Interne al Republicii Moldova. Problema este că, deși legislația actuală prevede un nomenclator bogat de măsuri speciale de investigație menite să satisfacă sarcinile indicate mai sus, în total fiind vorba de 20 de măsuri, trebuie să evidențiem faptul că majoritatea din ele, fiind și cele mai eficiente, sunt concentrate pentru realizarea unei singure sarcini, *cercetarea și descoperirea infracțiunilor*, aceasta efectuându-se doar în cadrul urmăririi penale și doar după ce infracțiunea s-a comis, celelalte sarcini rămânând fără suport eficient de realizare.

Situația în cauză a devenit specifică pentru Republica Moldova odată cu reforma juridică din 2012, prin care conceptul investigațiilor speciale (operative) s-a schimbat radical – din investigații prioritar *proactive*, focusate pe realizarea măsurilor speciale de investigații în vederea culegerii de informații necesare realizării tuturor sarcinilor activității speciale de investigații, în special fiind vorba de sarcinile de până la pornirea urmăririi penale, în investigații *reactive*, concentrate pe realizarea măsurilor corespunzătoare în vederea obținerii probelor pentru cercetarea și descoperirea infracțiunilor deja comise.

Prin urmare, reforma în domeniul activității speciale de investigație a creat dificultăți majore ofițerilor de investigații la realizarea sarcinilor de prevenire și curmare a infracțiunilor, de culegere a informațiilor despre posibile evenimente și acțiuni ce ar putea pune în pericol securitatea statului. Pe lângă acestea reforma a generat și unele incoerențe legislative care pun în dificultate înțelegerea unitară a conținutului actului normativ de reglementare și aplicare promptă a măsurilor eficiente de culegere a informațiilor necesare pentru contracararea actului infracțional.

Drept reacție la această situație, prin Decizia comisiei securitate națională, apărare și ordine publică CSN/7 nr.257 din 10 iunie 2015 s-a decis ca Guvernul prin intermediul Ministerului Justiției să creeze un grup de lucru

și să înainteze conform procedurii stabilite proiectul de lege pentru modificarea și completarea unor acte legislative ce vizează activitatea specială de investigație reieșind din problemele identificate în aplicarea legislației corespunzătoare [11].

În urma activității respectivei comisii s-au făcut mai multe proiecte de modificare a legislației în acest domeniu, însă, până în prezent, niciunul nu a fost prezentat Parlamentului. Reprezentantul Ministerului Justiției comunică în fiecare an Comisiei indicate a Parlamentului despre activitatea grupului de lucru de elaborare a modificărilor și completărilor în actele legislative corespunzătoare, însă din cauza diverselor viziuni contradictorii proiectul nu a fost definitivat.

Metodologia cercetării derivă din obiectul, scopul și sarcinile cercetării. Studiul reprezintă o sinteză a gândirii teoretico-practice asupra evoluției și definirii măsurilor speciale de investigații.

Rezultate obținute și discuții. Valoarea socială a măsurilor speciale de investigație pentru consolidarea și apărarea statului de drept împotriva fenomenului infracțional poate fi asociată cu importanța armelor pentru sistemul de apărare al țării împotriva dușmanului.

De aceea, amploarea și diversificarea fenomenului infracțional, în general, precum și a criminalității organizate și a rețelelor criminale inclusiv a celor transfrontaliere, în special, dar și resursele logistice deosebite alocate de acestea pentru consolidarea activităților ilicite au făcut ca procedeele investigative clasice folosite de organele de urmărire penală să devină practic ineficiente și nerealiste. Ca urmare, societatea modernă a impus crearea unor instrumente investigative complexe, dublate de adoptarea unor decizii-standard la nivel național și internațional, menite să confere autorităților statale capacități sporite de control și combatere a infracționalității grave, chiar dacă, de multe ori, adoptarea și utilizarea unor astfel de mijloace au ridicat serioase controverse în materia încălcării drepturilor și libertăților fundamentale ale omului. În abordarea tehnică a acestei teme de analiză trebuie plecat și de la ideea că pentru forme speciale de criminalitate trebuie găsite forme speciale de combatere [7].

Identificarea și reglementarea juridică la nivel național a unor măsuri speciale de investigație care să satisfacă nevoia de combatere promptă și eficientă a celor mai complexe forme de criminalitate a fost o chestiune mai mult tehnică, de ajustare și traducere a textului de lege zămislit la răscrucea dintre apusul statului sovietic și răsăritul gândirii statului de drept. Criza de timp și lipsa suportului teoretico-științific în stil democratic însă au fost principalii factori care au condus la nivelul calitativ precar al respectivelor reglementări normative.

Adoptarea în 1994 a Legii RM nr.45 cu privire la activitatea operativă

de investigații s-a dovedit a fi mai degrabă un colac de salvare pentru moment decât o armă puternică pentru apărarea securității tânărului nostru stat și al drepturilor și intereselor legitime ale cetățeanului contra noii criminalități.

Rigorile statului de drept la care aspiră Republica Moldova au pus în evidență multiple carențe ale legii indicate, fiind în cele din urmă contestate la CEDO de către un grup de apărători ai drepturilor cetățeanului [1]. Obiectul cauzei a fost lipsa în Legea nr.45 din 12.04 1994 *cu privire la activitatea operativă* a suficientelor garanții împotriva unor eventuale abuzuri privind aplicarea măsurilor operative (speciale) de investigație, nefiind raportat vreun caz concret de abuz. Curtea a confirmat faptul lipsei garanțiilor suficiente împotriva eventualelor abuzuri, recomandând ca acestea să fie înlăturate, dar nu a spus nimic referitor la aplicarea măsurilor speciale de investigație în vederea realizării sarcinilor de prevenire și curmare a infracțiunilor, adică în afara limitelor urmăririi penale.

Ca reacție la observațiile CEDO, în 2012 a fost reformat cadrul normativ privind investigațiile speciale, fiind adoptată o nouă lege specială și, totodată, completat CPP cu un șir de măsuri speciale de investigație în calitate de procedee probatorii noi menite să satisfacă necesitatea probării unor genuri de infracțiuni [2]. Este important să menționăm că reforma investigațiilor speciale s-a produs practic în aceleași condiții ca și adoptarea legii anterioare, fără dezbateri științifice și cu un deficit încă prea mare de literatură de specialitate, puținele cercetări și observații care reușiseră totuși să vadă lumina tiparului rămânând și ele oculte pentru autorii respectivului proiect de lege.

Reformele juridice din 2012 privind reglementarea măsurilor speciale de investigație operate atât la nivelul legilor speciale, cât și la cel al Codului de procedură penală au urmărit în general să satisfacă remarca CEDO cu privire la introducerea în legislația națională a unor garanții care să excludă eventualele abuzuri în vederea aplicării măsurilor speciale de investigații, fără a se ține cont de valoroasele sarcini indicate mai sus.

În loc să fie identificate, formulate și introduse în lege discutatele garanții, s-a procedat mai simplu, serviciile speciale pur și simplu au fost lipsite de dreptul de a aplica măsurile eficiente în afara urmăririi penale. Altfel spus, ofițerii de investigație au rămas împovărați cu aceleași sarcini extrem de valoroase pentru întreaga societate, doar că, din frica unor eventuale abuzuri, li s-au luat cele mai eficiente instrumente juridice de realizare a lor.

Concretizăm că până în 2012, adică până la reforma activității speciale de investigații, întregul set de măsuri speciale a fost posibil de aplicat pentru realizarea tuturor sarcinilor activității speciale de investigații (prevenirea, curmarea, cercetarea infracțiunilor, asigurarea securității statului

etc.), iar după respectiva reformă întregul acest potențial anticriminogen a rămas nevalorificat, mai exact a fost apreciat doar în privința unei singure sarcini posibil de îndeplinit doar în limitele urmăririi penale – descoperirea și cercetarea infracțiunilor. Astfel, dacă nu s-a pornit urmărirea penală, adică nu s-a comis încă infracțiunea, nu pot fi realizate nici măsurile speciale de investigație care ar putea să dea rezultate verosimile despre evoluția actului criminal ce ar permite nu doar curmarea lui, dar și tragerea la răspundere a vinovaților pentru actele preparatorii. Cu alte cuvinte, omorul la comandă sau actul terorist, spre exemplu, trebuie mai întâi să se producă, după care să fie pornită urmărirea penală și tocmai după întrunirea altor câteva condiții va fi posibil de realizat măsurile speciale eficiente pentru obținerea informațiilor. Evident că aceste informații vor fi utile doar pentru descoperirea și cercetarea infracțiunilor, nu și pentru prevenirea și curmarea lor.

Remarcăm și faptul că reforma din 2012 a creat condiții favorabile pentru mediul criminal național și transnațional, devenind extrem de dificilă combaterea infracțiunilor, în primul rând, legate de corupție, cele contra securității și ordinii publice, trafic de substanțe narcotice, psihotrope și radioactive, trafic de arme, omor la comandă, și nu în ultimul rând a celor economice. Apropo, furtul miliardului a devenit posibil nu înainte dar după respectiva reformă, după ce serviciile speciale de investigație, inclusiv cele din subordinea MAI, SIS, CNA au fost lipsite de cele mai eficiente instrumente juridice de obținere a informației. În schimb, cetățeanul Republicii Moldova, rămânând cu buzunarele goale, se poate mândri că-i sunt „garantate” drepturile contra eventualelor abuzuri privind aplicarea măsurilor speciale de investigație.

Cităm din memorie afirmațiile unui judecător al CSJ făcute cu câțiva ani în urmă în cadrul unui atelier de lucru pe problemele activității speciale de investigație: *un ofițer operativ iscusit întotdeauna va găsi modalități cum să ocolească legea și să aplice măsurile speciale necesare pentru documentarea infracțiunilor*. Era un judecător cu experiență, iar cuvintele rostite aveau greutatea dânsului. Știa magistratul cum și cui să facă dreptate și spusele sale erau poate pline de adevăr, numai că, cel puțin pentru noi, rămâne confuză arhitectura statului de drept bazat pe iscusința de ocolire a legii.

În acest context, se iscă întrebarea firească – cu ce mesaj trebuie să venim noi, dascălii, în fața studenților, viitori apărători ai ordinii de drept? Le vom spune cum să respecte legea sau să-i învățăm să gândească combinații și modalități de ocolire a legii pentru realizarea sarcinilor legate de culegerea informațiilor corespunzătoare și acționarea promptă în vederea curmării și neadmiterii infracțiunilor și a faptelor care ar pune în pericol securitatea statului.

Probabil, în activitatea practică astfel de combinații sunt la ordinea

zilei, însă apare întrebarea firească, ce valoare pot avea materialele obținute prin ocolirea legii și mai ales în cazul când acestea sunt puse la baza învinuirii în calitate de probe, ori aprecierea lor se face tot prin interpretări de ocolire a legii în funcție de statutul politico-social al celui inculpat. Legea spune expres că rezultatele obținute prin realizarea măsurilor speciale de investigație pot avea valoare probantă dacă au fost efectuate în cadrul unei cauze penale (art.24) [9]. Respectiv, dacă materialele au fost acumulate în afara cauzei penale, adică până la pornirea urmăririi penale, ele nu pot servi în calitate de probe.

Din conținutul unor hotărâri de judecată pronunțate pe cazuri de corupție ne putem da seama că ofițerii de investigație, neavând instrumente legale de a documenta acțiunile infracționale până la pornirea urmăririi penale, recurg la dotarea cu mijloace tehnice de înregistrare a martorului denunțător pentru verificarea respectivelor declarații și, ulterior, dacă este cazul, pornesc urmărirea penală. Pentru că o astfel de practică nu este tocmai legală, ofițerii de investigație îl învață pe respectivul martor să mintă, adică să susțină că a acționat fără supravegherea organelor de stat și că mijloacele tehnice de înregistrare îi aparțin. După runda reușită de negocieri supravegheate dintre martor și persoana suspectă, martorul vine și face din nou o sesizare, dar considerată ca fiind făcută pentru întâia oară, la care alipește materialele audio-video din care rezultă că persoana denunțată a comis actul infracțional, ceea ce constituie temei pentru pornirea urmăririi penale. Deja în cadrul urmăririi penale se realizează măsurile speciale de investigație corespunzătoare care permit documentarea ulterioarelor acțiuni de corupție și reținerea bănuțului. În acest fel, vinovăția persoanei este argumentată ca fiind ruptă din context, din dosare lipsind probele referitoare la prima întâlnire reală dintre martor și suspect la care nu se exclud provocările.

Nu spunem că astfel de practici de documentare a infracțiunilor de corupție au devenit o legitate pentru sistemul de drept național, însă acestea se potrivesc perfect și la documentarea traficului de substanțe narcotice, psihotrope, arme, muniții etc. Conform observațiilor unor cercetători, în ultima perioadă foarte rar se întâlnesc cazuri în care lipsesc înregistrările audio-video obținute până la pornirea urmăririi penale și tot la fel de rar se întâlnesc cazuri în care astfel de probe să nu fie contestate de către apărare într-o formă sau alta [10].

Poziția instanțelor de judecată în aprecierea probelor obținute prin modalități de ocolire a legii este neunitară, de obicei, instanțele de fond și de apel susțin că acțiunile de documentare descrise anterior sunt perfect legale, și pretențiile apărării sunt doar niște alegații ce fac parte din strategia de apărare, iar instanța de recurs în unele cazuri susține poziția instanțelor inferioare [4], în alte cazuri, le consideră inadmisibile și le declară nule [6].

Reflectând asupra efectelor reformei amintite mai sus, prin care s-a schimbat vectorul politicii investigațiilor speciale – dintr-o activitate informativă în una probatorie, putem spune că la prima vedere această schimbare de accente s-ar părea plauzibilă, deoarece la acțiunile procesuale tradiționale s-au adăugat un șir de alte acțiuni noi care oferă mai multe oportunități de acumulare a probelor. Realitatea însă nu este la fel de previzibilă, dat fiind faptul că probele pot fi acumulate doar în cadrul urmăririi penale, iar realizarea noilor acțiuni de urmărire penală după pornirea urmăririi penale, adică după comiterea infracțiunii, nu întotdeauna își găsesc rostul.

Reforma juridică a activității speciale de investigație și măsurilor speciale de investigație a generat și alte probleme majore care pun în dificultate înțelegerea unitară a conținutului actului normativ. Pornind de la incertitudinea noțiunii *activitate specială de investigație*, tratată diferit în legi diferite și continuând cu neclaritatea statutului subiecților investiți cu dreptul de realizare a măsurilor speciale, statutul juridic al măsurilor speciale de investigație, conținutul, limitele de realizare și metodologia lor de aplicare.

Rămâne nesoluționată până la capăt problema utilizării sau valorificării rezultatelor obținute prin realizarea măsurilor speciale de investigații care în viziunea noastră este una crucială pentru procesul probator ținând cont, pe de o parte, de perfecționarea continuă a actului infracțional, sporirea nivelului intelectual al infractorului și dezvoltarea permanentă a tehnologiilor aplicate, și, pe de altă parte, de cerințele tot mai avansate ce vizează statul de drept.

În **concluzie** la cele menționate mai sus, menționăm:

Valoarea socială a măsurilor speciale de investigație efectuate de poliție în lupta cu criminalitatea se exprimă prin realizarea tuturor sarcinilor prevăzute de lege: prevenirea, curmarea, cercetarea infracțiunilor, asigurarea securității statului, identificarea și căutarea persoanelor vinovate de comiterea infracțiunilor și a celor care se sustrag de la răspunderea penală, căutarea persoanelor dispărute. Îndeplinirea acestor sarcini are un rol foarte important, necesar și util pentru statul de drept la care aspiră și Republica Moldova, iar valorificarea insuficientă a măsurilor speciale de investigație poate crea probleme serioase pentru viitorul prosper al țării noastre.

Reforma activității speciale de investigație din 2012 a subestimat valoarea socială și potențialul anticriminogen al măsurilor speciale de investigație, producând și astăzi efecte negative asupra combaterii criminalității, serviciile speciale de investigație fiind practic în imposibilitate legală de a-și realiza sarcinile de prevenire și curmare a infracțiunilor, de culegere a informațiilor despre posibile evenimente și acțiuni ce ar putea pune în pericol securitatea statului.

Aplicarea unor practici de ocolire a legii în vederea combaterii criminalității nu este compatibilă cu rigorile statului de drept, este o practică nesănătoasă cu un mod de gândire abuziv ce prezintă o amenințare reală la adresa drepturilor și libertăților cetățeanului Republicii Moldova.

Recomandări. 1. Încurajarea proiectelor de cercetare în domeniul activității speciale de investigații ce ar permite soluționarea multiplelor probleme care există referitoare la statutul juridic al măsurilor speciale de investigație, al subiecților care realizează aceste măsuri, conținutul și limitele de realizare a măsurilor speciale, metodologia de aplicare a măsurilor speciale, valorificarea informațiilor obținute prin realizarea diferitor categorii de măsuri speciale de investigații, determinarea exactă a răspunderii subiecților care încalcă intenționat legea la realizarea măsurilor speciale de investigații etc.

2. Organizarea conferințelor științifice naționale și internaționale cu tematica măsurilor speciale de investigații cu participarea judecătorilor, procurorilor, ofițerilor de investigație, ofițerilor de urmărire penală, avocaților, cercetătorilor și colaboratorilor științifici.

3. Identificarea bunelor practici în materia măsurilor speciale de investigație și promovarea lor în programele de instruire inițială și continuă a ofițerilor serviciilor speciale de investigație.

4. Efectuarea cât mai urgentă a schimbărilor necesare la nivel legislativ astfel încât ofițerii de investigații să poată aplica întreg spectrul de măsuri speciale de investigații pentru realizarea tuturor sarcinilor care le revin.

5. Elaborarea instrucțiunilor departamentale și interdepartamentale cu privire la realizarea măsurilor speciale de investigație în vederea documentării diferitor genuri de infracțiuni.

Referințe bibliografice

1. Cauza Iordachi și alții contra Moldovei din 10.02.2009;
2. Codul de procedură penală al Republicii Moldova nr.122-XV din 14.03.2003;
3. Codul de procedură penală al României din 2010 (art.138);
4. Dosar nr 1ra-1201/2017 08.09.2017 Curtea Supremă de Justiție;
5. Dosar nr 1ra-265/2016 din 05.10.2016 Curtea Supremă de Justiție;
6. Dosar nr 1ra-938/2016 din 05.10.2016 Curtea Supremă de Justiție;
7. G.C. Maior, Un război al minții, Intelligence, servicii de informații și cunoaștere strategică în secolul XXI, București, Ed. RAO 2011, p. 10;
8. Hotărârea CEDO din 14 septembrie 2009 în cauza „Iordachi și alții contra Moldovei” [on-line]. Disponibil: http://justice.md/file/CEDO_

judgments/Moldova/IORDACHI%20SI%20ALTII%20(ro).pdf Vizitat: 18.03.2019.

9. Legea RM nr.59 din 29.03.2012 cu privire la activitatea specială de investigație.
10. M. Timocea, Interceptările audio-video realizate anterior începerii urmăririi penale nu pot constitui mijloace de probă în procesul penal ([http://www.iordachescu-law.ro/Studii-de-caz/Interceptarile - audio - video-realizate - anterior - inceperii - urmaririi - penale - nu - pot - constitui-mijloace - de - proba - in - procesul - penal --- avocat-Milu-Constantin-TIMOCE--eID86.html](http://www.iordachescu-law.ro/Studii-de-caz/Interceptarile_-_audio_-_video_realizate_-_anterior_-_inceperii_-_urmaririi_-_penale_-_nu_-_pot_-_constitui_mijloace_-_de_-_proba_-_in_-_procesul_-_penal_---_avocat-Milu-Constantin-TIMOCE--eID86.html) - vizitat la 12.03.2019).
11. Ordinul ministrului Justiției nr. 288, la data de 3 iulie 2015 cu privire la formarea grupului de lucru interdepartamental pentru elaborarea propunerilor de modificare și completare a actelor legislative ce vizează activitatea specială de investigații.
12. Recomandarea (2005) 10 a Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei; Protocolul al doilea al Convenției europene de asistență juridică în materie penală nr. 1959 din 20.04.1959.
13. Закон РФ об оперативно-розыскной деятельности от 12.08.1995 N 144-ФЗ (ст.6).
14. Закон Украины об оперативно-розыскной деятельности от 18.02.1992 № 2135-XII (ст.8).
15. Уголовный процессуальный кодекс Украины (УПКУ, УПК) от 13.04.2012 № 4651-VI (ст.246).